

Ks. prof. zw. dr hab. Zygfryd Glaeser
ul. Kard. Kominka 1a
45-032 Opole

OCENA DOROBKU NAUKOWEGO

księdza dra Marka Błazy SJ
oraz jego głównego osiągnięcia naukowego
(rozprawy habilitacyjnej)
pt. *Kościół w stanie epiklezy*,
wyd. Wydawnictwo WAM, Kraków 2018, ss. 694

Naukowy życiorys ks. dra Marka Błazy SJ wskazuje na jego bardzo dobre przygotowanie do samodzielnej pracy naukowej. Edukację na poziomie wyższym rozpoczął w 1991 r. na Wydziale Filozoficznym Towarzystwa Jezusowego w Krakowie (obecnie Akademia Ignatianum w Krakowie). Ukończył ją w 1994 r. przedłożeniem pracy dyplomowej pt. *Teologia apofatyczna wschodnich Ojców Kościoła*.

Studia teologiczne odbył w latach 1996-1999 w Papieskim Wydziale Teologicznym, Sekcja św. Andrzeja Boboli „Bobolanum” w Warszawie. Tytuł magistra teologii uzyskał na podstawie pracy pt. *Eucharystia w oficjalnych dokumentach Międzynarodowej Komisji Mieszanej do dialogu teologicznego między Kościołem rzymskokatolickim i Kościołem prawosławnym w latach 1982-1993*.

Ekumeniczny projekt badawczy z zakresu sakramentologii kontynuował w latach 1999-2004 w ramach studiów doktoranckich w Instytucie Ekumenicznym Wydziału Teologicznego KUL pod naukową opieką o. prof. dr hab. Wacława Hryniewicza OMI. Sfinalizował go, uzyskując stopień doktora nauk teologicznych w zakresie teologii ekumenicznej na podstawie rozprawy pt. *Sakramenty inicjacji chrześcijańskiej w dialogu katolicko-prawosławnym*. Została ona opublikowana w 2005 r. nakładem Wydawnictwa WAM (tytuł: *Jak wierzyć? Sakramenty inicjacji chrześcijańskiej w dialogu katolicko-prawosławnym*).

W 2001 r., a więc jeszcze w czasie trwania studiów doktoranckich, ks. Marek Błaza SJ został zatrudniony na stanowisku asystenta w Papieskim Wydziale Teologicznym, Sekcja św. Andrzeja Boboli, „Bobolanum” w Warszawie. Od 2004 r. pracuje tam na stanowisku adiunkta. W latach 2004-2005 był zatrudniony jako adiunkt na Wydziale Pedagogicznym Wyższej Szkoły Filozoficzno-Pedagogicznej „Ignatianum” w Krakowie (obecnie: Akademia Ignatianum w Krakowie). Od 2007 r. pełni funkcję kierownika do spraw studiów stacjonarnych na Papieskim Wydziale Teologicznym, Sekcja św. Andrzeja Boboli, Collegium Bobolanum (wcześniej „Bobolanum”) w Warszawie.

1. Prezentacja i ocena dorobku naukowego i organizacyjnego poza rozprawą habilitacyjną

Zgodnie z deklaracją złożoną przez ks. dra Marka Błazę SJ potwierdzoną dołączonymi tekstami publikacji, jego naukowy dorobek, poza osiągnięciem głównym, tj. rozprawą habilitacyjną, obejmuje 1 publikację zwartą autorską (monografia/rozprawa doktorska: *Jak wierzysz? Sakramenty inicjacji chrześcijańskiej w dialogu katolicko-prawosławnym*, Kraków 2005), 1 publikację zwartą współautorską z udziałem Habilitanta na poziomie 80% (M. Błaza, D. Kowalczyk, *Traktat o sakramentach* w: „Dogmatyka”, t. 5, Wydawnictwo Biblioteka „Więzi”, Warszawa 2007, s. 215-575), 39 tekstów naukowych (Załącznik nr 3, p. II, ust. B), 1 przedłożenie eksperckie przygotowane na zamówienie (zob. Załącznik nr 4, p. M), 3 ekspertyzy (zob. Załącznik nr 3, p. II, ust. C), 6 artykułów recenzujących publikacje (zob. Załącznik nr 4, p. P) oraz 74 teksty i recenzje popularyzujące naukę (załącznik nr 4, p. H, ust. 4). Habilitant wygłosił 15 referatów na międzynarodowych i krajowych konferencjach naukowych (zob. Załącznik nr 3, p. II, ust. I).

1.1. Dorobek naukowo-publikatorski

Ks. dr Marek Błaza SJ publikuje swoje artykuły i opracowania przede wszystkim w języku polskim. Dwa teksty zostały opublikowane we Lwowie w języku ukraińskim (*Літургійний переклад і спів у візантійсько-румунській традиції [Przekład i śpiew liturgiczny w tradycji bizantyjsko-rumuńskiej]* w: *Καλοφωνια. Науковий збірник з історії церковної монодії та гимнографії*”, число 5, Львів 2010, s. 73-84; *Питання введення контрверсійних додатків до епikleзи в анафорах св. Йоана Золотоустого та св. Василя Великого [Kwestia wprowadzenia kontrowersyjnych dodatków do epiklez w Anaforach św. Jana Chryzostoma i św. Bazylego Wielkiego]* w: *Καλοφωνια. Науковий збірник з історії церковної монодії та гимнографії*”, число 8, Львів 2016, s. 15-26). Jeden tekst Habilitant opublikował w pracy zbiorowej wydanej na Słowacji (*Wkład o. Roberta Tafta SJ w naukę o momencie przemiany chleba i wina w Eucharystii* w: *Jezuiti a Východné Církevi: Niektoré osobnosti. Súbor štúdií*, Ed. Š. Marinčák, R. Nemeč, Košice 2015, s. 9-29). Jego opracowania ukazały się w znanych i cieszących się uznaniem specjalistycznych czasopismach, m.in. w: „Przeglądzie Powszechnym”, „Rocznikach Teologicznych KUL”, „Studiach Bobolanum”, „Ethos”, „Salvatoris Mater”, „Przeglądzie Religioznawczym”, „Teofil” oraz w naukowych seriach wydawniczych znanych i cenionych wydawnictw: Wydawnictwo Naukowe UPJPII (seria: *Ad Fontes Liturgicos: Wybrane zagadnienia dotyczące reformy Triduum Paschalnego w rytach rzymskim i bizantyjskim* w: *Reformy*

liturgii a powrót do źródeł, seria *Ad Fontes Liturgicos*, 4, (red. J. Mieczkowski, P. Nowakowski CM), Kraków 2014, s.133-165), Wydawnictwo Naukowe KUL (*Pluralizm modeli inicjacji chrześcijańskiej w Kościele pierwotnym w: Przekroczyć próg Kościoła* [Tydzień Eklezjologiczny 2005], Lublin 2005, s. 21-47), Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Łódzkiego (*Pochodzenie i rozwój historyczny litii w bizantyńskiej tradycji liturgicznej w: Byzantina Europaea. Księga jubileuszowa ofiarowana profesorowi Waldemarowi Ceranowi*, Łódź 2007, s. 41-52), Wydawnictwo Biblioteka „Więzi” (M. Błaza SJ, D. Kowalczyk SJ, *Traktat o sakramentach w: Dogmatyka*, t. 5, Warszawa 2007, s. 215-575), Wydawnictwo WAM (*Kościół w stanie epiklezy*, Kraków 2018; *Jak wierzysz? Sakramenty inicjacji chrześcijańskiej w dialogu katolicko-prawosławnym*, WAM, Kraków 2005; *Jak spowiadać chrześcijan tradycji wschodniej? w: Sztuka spowiadania. Poradnik dla księży*, red. J. Augustyn SJ, S. Cyran, Kraków 2006, s. 361-374; *Kierownictwo duchowe w tradycji prawosławnej w: Sztuka kierownictwa duchowego. Poradnik*, red. J. Augustyn SJ, J. Kołacz SJ, Kraków 2007, s. 83-93; *Kapłańskie uświęcanie czasu w: Sztuka bycia księdzem. Poradnik*, red. J. Augustyn SJ, Kraków 2010, s. 155-162).

Szczegółowa analiza dorobku naukowego ks. dra Marka Błazy SJ pozwala na wyróżnienie w jego pisarskiej twórczości kilku zasadniczych obszarów badawczych, gdzie zauważa się szczególną aktywność Habilitanta. Są to m.in.: sakramentologia i eklezjologia katolicka oraz bizantyjska, elementy liturgiki katolickiej i bizantyjskiej, pneumatologia prawosławna, ekumenizm, zagadnienia pastoralne, kierownictwo duchowe oraz elementy mariologii. W naukowym dorobku ks. dra Błazy SJ da się zauważyć, z jednej strony, pewną konsekwencję badawczą co do podejmowanych przez Habilitanta kierunków problemowych, z drugiej strony może imponować dość szeroki zakres jego badawczych zainteresowań.

Szczególnie wartościowy wkład w rozwój nauk teologicznych w zakresie sakramentologii i eklezjologii ks. dr Marek Błaza SJ wnosi dzięki publikacjom związanym z sakramentami chrześcijańskiej inicjacji i z teologiczną nauką o sakramentach w ogóle. Należy tu przywołać zwłaszcza jego rozprawę doktorską pt. *Jak wierzysz? Sakramenty inicjacji chrześcijańskiej w dialogu katolicko-prawosławnym*, Kraków 2005. Stanowi ona kompendium katolickiego i prawosławnego nauczania o sakramentach chrześcijańskiego wtajemniczenia zawartego we wspólnych dokumentach dialogicznych wypracowanych na forum światowym. Drugą ważną publikacją, należącą do omawianego obszaru badawczego, jest opracowanie wspólne z D. Kowalczykiem SJ, *Traktat o sakramentach*, wydane przez Wydawnictwo Biblioteka „Więzi” jako t. 5 w serii: „Dogmatyka”, Warszawa 2007, s. 215-575. Zgodnie z oświadczeniem Habilitanta, potwierdzonym przez współautora opracowania (zob. Załącznik

nr 5), jego autorski udział w ww. publikacji wynosi 80%. Ks. dr Marek Blaza SJ opublikował także kilka znaczących artykułów z zakresu sakramentologii. Są to m.in.: *O przywoływaniu Ducha Świętego w Eucharystii*, „Roczniki Teologiczne KUL” t. LII, zeszyt 2, 2005, s.71-91; *Epikleza w Eucharystii na Wschodzie i Zachodzie*, „Studia Bobolanum” 2:2005, s. 131-157; *Pluralizm modeli inicjacji chrześcijańskiej w Kościele pierwotnym w: Przekroczyć próg Kościoła* (Tydzień Eklezjologiczny KUL 2005), Lublin 2005, s. 21-47; *Pneumatologiczno-rekoncyliacyjne znaczenie sakramentu bierzmowania w teologii katolickiej i prawosławnej - geneza i rozwój historyczny*, „Studia Bobolanum” 1:2009, s. 111-155; *Wkład o. Roberta Tafta SJ w naukę o momencie przemiany chleba i wina w Eucharystii w: Jezuiti a Východné Cirkvi: Niektoré osobnosti. Súbor štúdií*, Ed. Š.Marinčák, R.Nemec, Košice 2015, s. 9-29; *Sakramenty w Kościołach wschodnich*, „Studia Bobolanum” 3:2016, s. 5-27; *Miłosierdzie w sakramentach*, „Teofil” 2 (35):2016, s. 114-125. Za twórczy, z punktu widzenia eklezjologicznego, ale także pastoralnego, uznać należy dwuczęściowy artykuł Habilitanta opublikowany w „Przeglądzie Powszechnym”, w którym podejmuje ciekawą próbę odpowiedzi na pytanie o rozumienie tożsamości Kościoła katolickiego (zob. *Co to jest Kościół katolicki?* „Przegląd Powszechny” 6/1018:2006, s. 25-39 [cz. I]; „Przegląd Powszechny” 7-8/1019-1020:2006, s. 86-95 [cz. II]).

Kolejnym obszarem naukowych badań, w którym ks. dr Marek Blaza SJ ma swój znaczący prorozwojowy wkład jest liturgika, zwłaszcza bizantyjska. Należy tu wyróżnić kilka jego artykułów, które na gruncie polskim charakteryzują się wyraźnie nowatorskimi ujęciami. Są to: *Pochodzenie i rozwój historyczny litii w bizantyjskiej tradycji liturgicznej w: Byzantina Europaea. Księga jubileuszowa ofiarowana profesorowi Waldemarowi Ceranowi*, Łódź 2007, s. 41-52; *Літургійний переклад і спів у візантійсько-румунській традиції [Przekład i śpiew liturgiczny w tradycji bizantyjsko-rumuńskiej]* w: *Καλοφωνια. Науковий збірник з історії церковної монодії та гимнографії*”, число 5, Львів 2010, s. 73-84; *Wybrane zagadnienia dotyczące reformy Triduum Paschalnego w rytach rzymskim i bizantyjskim w: Reformy liturgii a powrót do źródeł*, seria *Ad Fontes Liturgicos*, 4, (red. J. Mieczkowski, P. Nowakowski CM), Kraków 2014, s. 133-165; *Epikleza w wybranych anaforach liturgii wschodnich oraz jej umiejscowienie, treść i skutek w: Życ w Chrystusie według Ducha. Teologia sakramentów wtajemniczenia chrześcijańskiego*, red. K. Porosło, Kraków 2014, s. 193-237; *Питання введення контрверсійних додатків до епikleзи в анафорах св. Йоана Золотоустого та св. Василя Великого [Kwestia wprowadzenia kontrowersyjnych dodatków do epiklez w Anaforach św. Jana Chryzostoma i św. Bazylego Wielkiego]*

w: *Καλοφωνια. Науковий збірник з історії церковної монодії та гимнографії*, число 8, Львів 2016, s. 15-26.

Godnymi zauważeniami publikacjami ks. dra Marka Błazy SJ są te z zakresu teologii prawosławnej. Są to m.in.: *Teologia scholastyczna w prawosławiu*, „Przegląd Powszechny” 7/8/1007/1008:2005, s. 28-41; *Modlitwa za zmarłych w Kościele prawosławnym*, „Przegląd Powszechny” 11/1011:2005, s. 27-40; *Teologia Ducha Świętego w prawosławiu*, „Studia Bobolanum” 3:2011, s. 125-147; *Słowo Boże, ikona, sakrament*, „Studia Bobolanum” 2:2012, s. 13-28; *Trynitarno-eucharystyczno-episkopalna geneza Kościoła w teologii prawosławnej*, „Studia Bobolanum” 3:2015, s. 39-59.

Choć właściwie cała twórczość piśmiennicza autorstwa ks. dra Marka Błazy SJ ma charakter ekumeniczny, co jest ze wszech miar godne podkreślenia, to kilka jego publikacji należy uznać za szczególnie istotne w tym obszarze. Należą do nich m.in. wspomniana wyżej rozprawa doktorska (*Jak wierzysz? Sakramenty inicjacji chrześcijańskiej w dialogu katolicko-prawosławnym*, Kraków 2005) oraz kilka artykułów, w których Habilitant porusza ważne i aktualne problemy ekumeniczne. Są to: *Czy Kościołowi katolickiemu nie jest już potrzebny patriarcha Zachodu? Eklezjologiczno-ekumeniczna refleksja w kontekście usunięcia tytułu patriarchy Zachodu w Roczniku Papieskim (Annuario Pontificio) 2006*, „Studia Bobolanum” 2:2006, s. 5-74; *Dialog miłości trwa*, „Ethos” 76:2006, s. 312-318; *Święty Andrzej Bobola – łączy czy dzieli?* „Studia Bobolanum” 1:2008, s. 15-38; *Czy łatwo zostać heretykiem?* „Przegląd Powszechny” 9/1045:2008, s. 57-68; *Katolicy i prawosławni na Ukrainie*, „Przegląd Powszechny” 3/1051:2009, s. 24-34; *Obietnica prymatu Piotra i jej konsekwencje w odniesieniu do katolickich Kościołów wschodnich*, „Przegląd Religioznawczy” nr 2 232:2009, s. 21-38.

Ks. dr Marek Błaza w swojej teologicznej twórczości porusza także ważne problemy pastoralne, szukając konstruktywnej odpowiedzi na aktualne pytania stawiane w tym zakresie. Do opracowań z tego obszaru zaliczam następujące: *Komunia św. wielkanocna: smutny obowiązek czy punkt wyjścia?* w: *Pięć słów Kościoła*, Warszawa 2005 s. 59-86; *Nadzieja dnia sobotniego*, „Przegląd Powszechny” 4/1016:2006, s. 29-44; *Teologia w służbie ideologii homoseksualnej*, „Przegląd Powszechny” 10/1022:2006, s. 15-27 (cz. I); „Przegląd Powszechny” 11/1023:2006, s.61-74 (cz. II); *Chrześcijaństwo wobec postulatów zrównania partnerskich związków homoseksualnych z małżeństwem*, „Studia Bobolanum” 1:2007, s. 177-195.

Kolejny obszar teologiczno-pastoralnej aktywności pisarskiej ks. dra Marka Błazy SJ związany jest z kierownictwem duchowym. W tym zakresie popełnił on kilka istotnych

artykułów. Są to m.in.: *Jak spowiadać chrześcijan tradycji wschodniej?* w: *Sztuka spowiadania. Poradnik dla księży*, red. J. Augustyn SJ, S. Cyran, Kraków 2006, s. 361-374; *Kierownictwo duchowe w tradycji prawosławnej* w: *Sztuka kierownictwa duchowego. Poradnik*, red. J. Augustyn SJ, J. Kołacz SJ, Kraków 2007, s. 83-93; *Kapłańskie uświęcanie czasu* w: *Sztuka bycia księdzem. Poradnik*, red. J. Augustyn SJ, Kraków 2010, s. 155-162.

Ks. dr Marek Blaza SJ jest również autorem dwóch artykułów z zakresu mariologii. Są to: *Święto Zwiastowania Najświętszej Maryi Panny w bizantyjskiej tradycji liturgicznej*, „*Salvatoris Mater*” rok X 1(37):2008, s. 56-76; *Matka Boża w teologii prawosławnej*, „*Studia Bobolanum*” 29 1:2018, s. 23-45.

Zaprezentowane wyżej publikacje mają charakter naukowy. Jako takie, cechują się wysokimi walorami formalnymi i merytorycznymi. Mają charakter nowatorski. Stąd ich wkład w rozwój nauk teologicznych uznać należy za znaczący.

1.2. Dorobek ekspercki

Dorobek ekspercki ks. dra Marka Blazy SJ polega na podjęciu merytorycznej konsultacji związanej z przygotowaniem polskiego przekładu i z wydaniem trzech bardzo znaczących dzieł teologicznych z zakresu pneumatologii, symboliki chrześcijańskiej oraz mariologii. Są to następujące: Paul Evdokimov, *Duch Święty w tradycji prawosławnej*, wprowadzenie Waclaw Hryniewicz OMI, przekład Maria Żurowska, Wydawnictwo „W drodze”, Poznań 2012; Donat de Chapeaurouge, *Symbole chrześcijańskie*, przekład Grzegorz Rawski, Wydawnictwo WAM, Kraków 2014; Marie Edmée Schall, *Przyzywać z Maryją Ducha Świętego. Modlitwa Mariam – Małej Arabki*, przekład Lilla Danilecka, Wydawnictwo Karmelitów Bosych, Kraków 2014.

Habilitant pełnił także rolę eksperta w czasie IV Sesji Zgromadzenia Patriarchalnego Ukraińskiego Kościoła Greckokatolickiego w Kijowie w 2007 r. Występował na wspomnianej sesji Zgromadzenia Patriarchalnego jako ekspert (*peritus*). Tam też zaprezentował swoją ekspertyzę w ramach koreferatu 15 sierpnia 2007 r. Była ona przygotowana na zamówienie Komisji ds. Młodzieży przy Synodzie Biskupów Ukraińskiego Kościoła Greckokatolickiego (zob. *Еклезіяльно-літургійний вимір молодіжного Апостольства* в: ІУ Сесія Патріаршого собору УГКЦ, „Молодь у Церкві третього тисячоліття”, Київ 2007, С. 33-38 (*Eklezjalno-liturgiczny wymiar apostołstwa młodzieży* w: IV Sesja Zgromadzenia Patriarchalnego Ukraińskiego Kościoła Greckokatolickiego pt. „Młodzież trzeciego tysiąclecia”, Kijów 2007, s. 33-38).

1.3. Recenzje naukowe i popularyzujące osiągnięcia naukowe

Ważnym obszarem w twórczości pisarskiej każdego naukowca są recenzje. Chodzi tam przecież nie tylko o omówienie dorobku innego/innych autora/autorów, ale także o jego krytyczną ocenę. Ks. dr Marek Blaza SJ opublikował kilka recenzji naukowych i popularyzujących naukę. Do pierwszej grupy należy zaliczyć następujące: recenzja książki: Z. Kijas OFMConv, *Początki świata i człowieka*, Kraków 2004, w: „Horyzonty Wychowania” 4/2005, s. 302-305; recenzja książki: *Porządek nabożeństwa cerkiewnego na Diecezję Chełmską obrz[ądku] grecko-kat[olickiego]*, wyd. bp Ciechanowski w 1815 r., Reprint wydania oryginalnego z 1815 roku posłowiem opatrzył diakon Piotr Siwicki, Lublin 2006, w: „Studia Theologica Varsaviensia”, nr 1, s. 234-237; recenzja książki: Z. Danielewicz, *Traktat o rzeczywistości ostatecznej* w: E. Adamiak, A. Czaja, J. Majewski (red.), *Dogmatyka*, t. 6, Biblioteka „Więzi”, Warszawa 2007, s. 287-576, w: „Studia Bobolanum” 3:2008, s. 165-170; recenzja książki: *Eucharystia – tradycja czy teraźniejszość?*, red. W. Irek, P. Cembrowicz, seria „Colloquia Wratislaviensia”, Papieski Wydział Teologiczny we Wrocławiu i TUM Wydawnictwo Wrocławskiej Księgarni Archidiecezjalnej, Wrocław 2008, ss.166, w: „Studia Bobolanum” 1:2010, s. 168-173; recenzja książki: W. Hryniewicz, *Nadzieja grzesznych ludzi. Problem piekła we współczesnej filozofii religii*, Verbinum, Warszawa 2011, w: „Studia Bobolanum” 2:2012, s. 135-140; recenzja książki: D. Wąsek, *Nowa wizja zarządzania Kościołem*, WAM, Kraków 2014, w: „Studia Bobolanum” 2:2015, s. 151-159.

Oprócz ww. recenzji naukowych Habilitant opublikował również kilkanaście recenzji popularyzujących osiągnięcia naukowe. Są to m.in.: M. Blaza SJ, *Bez nadziei żyć niepodobna*. Recenzja książki: W. Hryniewicz OMI, *Dlaczego głoszę nadzieję?* Warszawa 2004, w: „Przegląd Powszechny” 2/1002:2005, s. 355-360; M. Blaza SJ, *Encyklopedia ekumeniczna*. Recenzja książki: Z. Kijas OFMConv, *Odpowiedzi na 101 pytań o ekumenizm*, Kraków 2004, w: „Przegląd Powszechny” 6/1006:2005, s. 146-149; M. Blaza SJ, *Odkryć na nowo liturgię*. Recenzja książki: P. Nowakowski CM, *Problematyka liturgiczna w międzywyznaniowej polemice po unii brzeskiej (1596-1720)*, Kraków 2004, w: „Przegląd Powszechny” 9/1009:2005, s. 150-153; M. Blaza SJ, recenzja książki: Michał Gogol, *Rozważania o Boskiej Liturgii*, „Życie Duchowe” 42/2005, s. 173-175; M. Blaza SJ, *Naród wybrany czy kozioł ofiarny?* Recenzja książki: Tomasz P. Terlikowski, *Bogobójcy czy starsi bracia. Myśliciele rosyjskiego prawosławia wobec judaizmu*, w: „Przegląd Powszechny” 12/1012:2005; M. Blaza SJ, *Zakochać się w dogmatach*. Recenzja książki: Józef Majewski, *Wprowadzenie do teologii dogmatycznej*. Ks. Grzegorz Strzelczyk, *Traktat o Jezusie*

Chrystusie, Warszawa 2005, w: „Przegląd Powszechny” 5/1017:2006, s.140-144; M. Blaza SJ, *Wyłuskać myśl o człowieku*. Recenzja książki: Marek Melnyk, *Problematyka antropologiczna w pismach Piotra Mohyły*, Olsztyn 2005, w: „Przegląd Powszechny” 9/1021:2006, s. 136-139; M. Blaza SJ, recenzja książki: Anna Wierzbicka, *Jak można mówić o Trójcy Świętej w słowach prostych i uniwersalnych*, „Życie Duchowe” 46/2006, s. 173-175; M. Blaza SJ, *Jak uratować tezę Lutra?* Recenzja książki: Ks. Tomasz Jaklewicz, *Święty grzesznik. Formuła Marcina Lutra „simul iustus et peccator” w kontekście ekumenicznym*, Lublin 2006, w: „Przegląd Powszechny” 1/1025:2007 s. 153-156; M. Blaza SJ, *Bez zdrowia ani rusz*. Recenzja książki: K. Leśniewski, „*Nie potrzebują lekarza zdrowi*”. *Hezychastyczna metoda uzdrawiania człowieka*, Lublin 2006, w: „Przegląd Powszechny” 2/1026:2007, s. 156-159; M. Blaza SJ, *Jerzy Braun - prorok ekumeniczny*. Recenzja książki: Jerzy Braun, *Ekumenizm w uchwałach Soboru i w okresie posoborowym*, Warszawa 2006, w: „Przegląd Powszechny” 3/1027:2007, s. 144-148; M. Blaza SJ, *Co na to Lud Boży?* Recenzja książki: Wacław Hryniewicz OMI, *Nadzieja w dialogu. Korespondencja z czytelnikami (1976-2006)*, Warszawa 2007, w: „Przegląd Powszechny” 7-8/1031-1032:2007, s. 289-292; M. Blaza SJ, *O masonerii na zimno*. Recenzja książki: Norbert Wójtowicz, *Masoneria. Mały słownik*. Verbinum, Warszawa 2006, w: „Przegląd Powszechny” 9/1033:2007, s. 158-160; M. Blaza SJ, *Eklezjologia dla radykalistów*. Recenzja książki: Tomasz P. Terlikowski, *Kościół (dla) zagubionych*, Wydawnictwo M, Kraków 2007, w: „Przegląd Powszechny” 11/1035:2007, s. 103-112; M. Blaza SJ, *By Kościół nie był wpatrzony w siebie*. Recenzja książki: Ks. Alfons Józef Skowronek, *Kościół w burzliwych czasach*, Biblioteka „Więzi”, Warszawa 2007, w: „Przegląd Powszechny” 11/1035:2007, s. 151-154; M. Blaza SJ, *Hiszpańsko-polski mały słownik ekumenizmu*. Recenzja książki: Juan Bosch Navarro OP, *Ekumenizm. Mały słownik*, Verbinum, Warszawa 2007, w: „Przegląd Powszechny” 1/1037:2008, s. 130-132; M. Blaza SJ, *Polski patriota przejmujący się wschodnimi sąsiadami*. Recenzja książki: Bohdan Skaradziński, *Uwaga na Wschód*, Biblioteka „Więzi”, Warszawa 2007, w: „Przegląd Powszechny” 3/1039:2008, s. 147-150; M. Blaza SJ, *Opowieść o dłużnikach Pana Boga*. Recenzja książki: Jerzy Grzybowski, *Niesakramentalna miłość, wierność i uczciwość*, Wydawnictwo Misjonarzy Krwi Chrystusa, Częstochowa 2008, w: „Przegląd Powszechny” 6/1042:2008, s. 138-140; M. Blaza SJ, *Nie wszystko jest tak oczywiste, jak nam się wydaje*. Recenzja książki: Wacław Hryniewicz OMI, *Abym nie utracił nikogo... W kręgu eschatologii nadziei*, Verbinum, Warszawa 2008, w: „Przegląd Powszechny” 7/8/1043/1044:2008, s. 241-244; M. Blaza SJ, *Jeśli Bóg jeszcze dycha, to ateologia ledwo zipie*. Recenzja książki: Michel Onfray, *Traktat ateologiczny. Fizyka metafizyki*, PIW, Warszawa 2008, w: „Przegląd

Powszechny” 9/1045:2008, s. 155-158; M. Blaza SJ, Recenzja książki: Michel Evdokimov, *Otworzyć swe serce*, „Życie Duchowe” 53/2008, s. 180-182; M. Blaza SJ, *Sobór w stanie zawieszenia*. Recenzja książki: Tadeusz Kałużny SCJ, *Nowy Sobór ogólnoprawosławny. Natura, historia przygotowań, tematyka*, Wydawnictwo Księży Sercanów, Kraków 2008, w: „Przegląd Powszechny” 3/1051:2009, s. 148-149; M. Blaza SJ, *Między gloryfikacją a osądem*. Recenzja książki: Borys A. Gudziak, *Kryzys i reforma. Metropolia kijowska, patriarchat Konstantynopola i geneza unii brzeskiej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2008, w: „Przegląd Powszechny” 4/1052:2009, s. 156-158; M. Blaza SJ, *Apologia całunu*. Recenzja książki: Alfred J. Pall, *Całun turyński. Wielka historia czy wielka mistyfikacja?*, Świat Książki, Warszawa 2008, w: „Przegląd Powszechny” 5/1053:2009, s.134-136; M. Blaza SJ, *Trzech magów o jednej wierze*. Recenzja książki: Wacław Hryniewicz OMI, Karol Karski, Henryk Paprocki, *Credo. Symbol naszej wiary*, Znak, Kraków 2009, w: „Przegląd Powszechny” 7/8/1055/1056:2009, s. 222-223; M. Blaza SJ, *Lekarstwo na banalizację Komunii świętej*. Recenzja książki: Michel Martin-Prével, *Komunia pragnienia dla tych, którzy podczas Mszy świętej nie mogą przystąpić do Komunii*, Wydawnictwo eSPe, Kraków 2009, w: „Przegląd Powszechny” 9/1057:2009, s.160-162; M. Blaza SJ, *Po otarciu się o śmierć*. Recenzja książki: Wacław Hryniewicz OMI, *Świadkowie wielkiej nadziei. Zbawienie powszechne w myśli wczesnochrześcijańskiej*, Verbinum, Warszawa 2009, w: „Przegląd Powszechny” 10/1058:2009, s. 149-151; M. Blaza SJ, *Kulisy walki z modernizmem*. Recenzja książki: Claus Arnold, *Mała historia modernizmu*, WAM, Kraków 2009, w: „Przegląd Powszechny” 11/1059:2009, s. 151-152; M. Blaza SJ, *Aby przypomnieć o swoim istnieniu*. Recenzja książki: Hanna Tranda, Mirosław Patalon (red.), *W drodze za Chrystusem. Kościoły chrześcijańskie w Polsce mówią o sobie*, WAM, Kraków 2009, w: „Przegląd Powszechny” 12/1060:2009, s. 156-158; M. Blaza SJ, *O nadziei w sposób prosty*. Recenzja książki: Wacław Hryniewicz OMI, *Nadzieja leczy. Zamyślenia na każdą porę*, Verbinum, Warszawa 2009, w: „Akcent” nr 4 122:2010, s. 189-191; M. Blaza SJ, *Syntetycznie o Eucharystii*. Recenzja książki: Henryk Paprocki, *Misterium Eucharystii. Interpretacja genetyczna liturgii bizantyjskiej*, WAM, Kraków 2010, w: „Przegląd Powszechny” 4/1076:2011, s. 170-173; M. Blaza SJ, *Czy można rozwieść się po katolicku?* Recenzja książki: Aleksander Sobczak, *Stwierdzenie nieważności małżeństwa i inne małżeńskie procesy kościelne*, Wydawnictwo Zysk i S-ka, Poznań 2010, w: „Przegląd Powszechny” 6/1078:2011, s. 153-155; M. Blaza SJ, *Rozsądnie o objawieniach maryjnych*. Recenzja książki: Andrea Tornielli, Severio Gaeta, *A.D. 2012. Czy nadchodzi koniec świata?*, Wydawnictwo Znak, Kraków 2012, w: „Przegląd Powszechny” 9/1093:2012, s. 178-180.

1.4. Udział w konferencjach i sesjach naukowych

Istotnym elementem naukowego dorobku ks. dra Marka Blazy SJ jest jego aktywny udział w międzynarodowych i krajowych konferencjach, na które jest zapraszany jako prelegent przez różne środowiska naukowe. Po uzyskaniu tytułu doktora nauk teologicznych wygłosił 15 referatów (zob. Załącznik nr 3, p. II, ust. I). Z powodzeniem prezentował na nich wyniki prowadzonych przez siebie badań naukowych. Wygłaszał referaty na konferencjach zorganizowanych w Ukraińskim Uniwersytecie Katolickim we Lwowie (zob. *Літургійний переклад і спів у візантійсько-румунській традиції* [Przekład liturgiczny i śpiew w tradycji bizantyjsko-rumuńskiej], VI Міжнародна наукова конференція «Візантійсько–слов'янська гімнографія та церковна монодія» [VI Międzynarodowa Konferencja Naukowa „Hymnografia bizantyjsko-słowiańska i monodia cerkiewna”], Ukraiński Uniwersytet Katolicki we Lwowie, Lwów 2009; *Питання введення контрверсійних додатків до епikleзи в Анафорах св. Йоана Золотоустого та св. Василя Великого* [Kwestia wprowadzenia kontrowersyjnych dodatków do epiklezy w Anaforach św. Jana Chryzostoma i św. Bazylego Wielkiego], IX Міжнародна наукова конференція «Візантійсько–слов'янська гімнографія та церковна монодія» [IX Międzynarodowa Konferencja Naukowa „Hymnografia bizantyjsko-słowiańska i monodia cerkiewna”], Ukraiński Uniwersytet Katolicki, Lwów 2015; *Антропология та сотериология: генеза та порівняльний аналіз між католицьким та протестантським розуміннями* [Antropologia i soteriologia: geneza oraz analiza porównawcza między rozumieniem katolickim i protestanckim], nazwa konferencji: Круглий стіл «Реформація і католицизм» [Okrągły stół: „Reformacja i katolicyzm”], Ukraiński Uniwersytet Katolicki, Lwów 2015; *Вплив sacramентального богослов'я латинської Церкви на думку митрополита Петра Могили та на кодифікування Святого Таїнства Євхаристії у київському Требнику 1646* [Wpływ teologii sakramentów Kościoła łacińskiego na myśl Piotra Mohyły i na kodyfikowanie Najświętszego Sakramentu Eucharystii w Trebniku kijowskim 1646 r.], Міжнародна науково-практична конференція, „Требник Київський 1646 р., як відображення богослужбово-пасторальної реформи митрополита Петра Могили” [Międzynarodowa Konferencja naukowo-praktyczna, „Trebnik kijowski 1646 r. jako odzwierciedlenie reformy liturgiczno-pastoralnej metropolity Piotra Mohyły”], Ukraiński Uniwersytet Katolicki, Lwów 2016), w słowackich Koszycach (zob. *Wkład o. Roberta Tafta SJ w naukę o momencie przemiany chleba i wina w Eucharystii*, nazwa konferencji: „Jezuiti a východné cirkvi” [„Jezuici a Kościoły wschodnie”], Koszyce [Słowacja] 2014), w Katolickim Uniwersytecie Lubelskim (zob. *Pluralizm modeli inicjacji chrześcijańskiej w Kościele pierwotnym*, nazwa

konferencji: „Przekroczyć próg Kościoła”, KUL, Lublin 2005; *O przywoływaniu Ducha Świętego w Eucharystii*, konferencja pneumatologiczna, KUL, Lublin 2005; *Kościół ruski*, nazwa konferencji: „Ojciec Klemens Szeptycki – arystokrata, zakonnik, męczennik”, Instytut Dziennikarstwa i Komunikacji Społecznej KUL, Lublin 2014; „*Amoris laetitia*” a Tradycja, konferencja poświęcona adhortacji *Amoris laetitia*: „Radość miłości według Franciszka”; Katedra Etyki KUL, Lublin 2017), w krakowskich ośrodkach naukowych (zob. *Epikleza w wybranych anaforach liturgii wschodnich oraz jej umiejscowienie, treść i skutek*, nazwa konferencji: „Mysterium fascinans” [VI edycja], Kraków 2013; *Reforma Triduum Paschalnego w obrzędzie łacińskim i bizantyjskim*, nazwa konferencji: „Ad fontes liturgicos – reformy liturgii a powrót do źródeł”, Kraków 2013; koreferat w ramach panelu naukowego pt. „Rola Tradycji w Kościele: ewolucja czy tylko powtórka z historii?”, nazwa konferencji: „Podwawelskie sporów o kształt wiary. Wybrane kontrowersje w teologii współczesnej”; Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie, Instytut Teologii Fundamentalnej, Ekumenii i Dialogu, Kraków 2017) oraz w Collegium Bobolanum w Warszawie (zob. *Święty Andrzej Bobola – święty, który łączy czy dzieli?*, konferencja poświęcona św. Andrzejowi Boboli, PWTW Sekcja św. Andrzeja Boboli Collegium Bobolanum, Warszawa 2008; *Trynitarno-eucharystyczno-episkopalna geneza Kościoła w teologii bizantyjskiej*, nazwa konferencji: debaty dominikańsko-jezuickie w Collegium Bobolanum, PWTW Sekcja św. Andrzeja Boboli Collegium Bobolanum, Warszawa 2015; *Sakramenty w Kościołach wschodnich*, nazwa konferencji: debaty dominikańsko-jezuickie, PWTW Sekcja św. Andrzeja Boboli Collegium Bobolanum, Warszawa 2016).

Habilitant wziął również udział w jednej międzynarodowej konferencji, bez wygłoszenia referatu (zob. Załącznik nr 4, p. B): Międzynarodowa konferencja „Wschodnia teologia katolicka w przemianach dziejowych”, Preszow-Koszyce, 26-27 listopada 2004 [Relacja z konferencji w: M. Blaza SJ, *Quo vadis, Ecclesia Graecocatholica?*, w: „Przegląd Powszechny” 3/1003:2005, s. 530-533]).

1.5. Dorobek popularnonaukowy i popularyzujący naukę

Ks. dr Marek Blaza SJ może się poszczycić wręcz imponującym dorobkiem popularnonaukowym i promującym naukę. Chodzi tu przede wszystkim o jego liczne publikacje popularnonaukowe (zob. *Mistyka a liturgia*, „*Życie Duchowe*” 41/2005, s. 21-28; *Dialog z prawosławiem*, „*Życie Duchowe*” 43/2005, s. 41-44; *Роль і значення Таїни Сповіді для особи хворої на алкоголізм (Rola i znaczenie sakramentu spowiedzi dla osoby chorej na alkoholizm)*, w: Проект Української Греко-Католицької Церкви „За тверезість життя”, *Що*

несе з собою хвороба алкоголізму? Збірка статей про проблеми, пов'язані з надмірним вживанням алкоголю (Projekt Ukraińskiego Kościoła Greckokatolickiego „O trzeźwość życia”, *Co niesie z sobą choroba alkoholizmu? Zbiór artykułów o problemach związanych z nadmiernym używaniem alkoholu*), Тернопіль [Tarnopol] 2007, s. 44-49; 20) Marek Błaza SJ (tłum. i oprac.), *Modlitwy przed czytaniem w czasie Królewskich Godzin przed świętem Bożego Narodzenia. Modlitwy liturgii Wschodu*, „Życie Duchowe” 49/2007, s. 109-113; *Pismo Święte we wschodnim chrześcijaństwie*, „Życie Duchowe” 51/2007, s. 19-24; *Kościół katolicki a religie niechrześcijańskie*, „Życie Duchowe” 56/2008, s. 36-42; *Radość i pokój w liturgii*, „Życie Duchowe” 59/2009, s. 63-68 oraz w: *Sztuka modlitwy. Życie duchowe w praktyce*, red. J. Augustyn SJ, Kraków 2015, s. 315-320; *Msza trydencka – najlepsza forma liturgii?* w: „Przegląd Powszechny” 3/1063:2010, s. 110-121; *Judaizm i bizantyjska tradycja liturgiczna*, „Życie Duchowe” 61/2010, s. 67-72; *Rozkazuje ci Pan, diable! Egzorcyzmy z liturgii Kościoła prawosławnego*, „Życie Duchowe” 66/2011, s.46-52; *Przemilczane i niemodne. Trudne tematy w nauczaniu oraz praktyce Kościoła katolickiego*, „Przegląd Powszechny” 11/1083:2011, s. 25-37; *Duch Święty jako Bóg Nieznany*, „Przegląd Powszechny” 10/1094:2012, s. 80-93; *Wierzę w życie wieczne*, „Przegląd Powszechny” 11/1095:2012, s. 46-60; *Dwa obrządki. Łacińska i bizantyjska tradycja sprawowania Eucharystii*, „Życie Duchowe” 70/2012, s. 77-83; *Brat przeciw bratu*, „W drodze” 7/2013 (479), s. 81-89; *Modlitwa Jezusowa*, „Życie Duchowe” 76/2013, s. 31-37 oraz w: *Sztuka modlitwy. Życie duchowe w praktyce*, red. J. Augustyn SJ, Kraków 2015, s. 355-360; *Modlitwa przed snem*, „Życie Duchowe” 79/2014, s. 37-42; *Ojcostwo duchowe w Kościołach wschodnich*, „Życie Duchowe” 82/2015, s. 26-32; *Obrączki, korony i kielich*, „Życie duchowe” 84/2015, s. 11-17; *Entuzjazm i rozczarowanie*, „W drodze” nr 506 10/2015, s. 115-123; *Utrzymać równowagę w rozkroku. Z Markiem Błazą SJ rozmawia Zbigniew Nosowski*, „Więź”, 2/660:2015 (lato), s. 102-112; *Będzie cieplej. O spotkaniu papieża z patriarchą moskiewskim, synodzie panprawosławnym i dacie Wielkanocy z o. Markiem Błazą SJ rozmawia ks. Tomasz Jaklewicz*, „Gość Niedzielny” nr 13, rok XCIII, 27 marca 2016, s. 26-27; *Na Zachodzie sól utraciła smak. Z jezuitą Markiem Błazą rozmawia Włodzimierz Bogaczyk*, „W drodze”, 5/2016 (513), s. 55-65; *Symbolika światła*, „Życie Duchowe” 86/2016, s. 43-50; *Żal w liturgii*, „Życie Duchowe” 90/2017, s. 17-25; *Źródła tożsamości (o pamięci w Kościele)*, „W drodze” nr 525 5/2017, s. 100-107; *Liturgia – na styku wieczności i doczesności*, „Życie Duchowe” 91/2017, s. 55-63; *Bilans. Co dobrego przyniosła reformacja?*, „W drodze” nr 530 10/2017, s. 86-94; *Jestem katolikiem*, „Szum z nieba” nr 143

5/2017, s. 28-29; *Postklerykalizm w liturgii*, „Życie Duchowe” 93/2018, s. 39-47; *Gdy liturgia rezygnuje ze słów*, „Życie Duchowe” 94/2018, s. 47-55).

Dzięki publikacjom popularnonaukowym Habilitant dociera do szerokich kręgów czytelników, także do tych mniej wyrobionych teologicznie. Przez to sprawia, że dla wielu teologia staje się bliższa życiu. Podejmuje także inicjatywy popularyzujące naukę w formie wystąpień medialnych (zob. Załącznik nr 4, p. I, ust. 3), np. w TV Religia w ramach serii „Lekcji religii” i w „Rozmównicy”. Prowadził konferencje, wykłady popularnonaukowe, panele, recenzje w środkach masowego przekazu (telewizja, radio, internet) na tematy ekumeniczne, związane z teologią dogmatyczną, liturgią lub Kościołami wschodnimi. W lutym i w marcu 2018 r. wygłosił wykład dla katechetów Archidiecezji Katowickiej. Od 2011 r. wygłasza na Uniwersytecie Warszawskim coroczny wykład nt. „Religie i wyznania” w ramach kursu dla przewodników górskich. Prowadzi także wykłady w Jezuickim Uniwersytecie Trzeciego Wieku na temat ostatniej części Symbolu Nicejsko-Konstantynopolitańskiego o Duchu Świętym, Kościele, sakramentach i życiu wiecznym w świetle tekstu Symbolu Nicejsko-Konstantynopolitańskiego (PWTW, Sekcja św. Andrzeja Boboli, Collegium Bobolanum 2017). W marcu 2018 r. wygłosił wykład pt. „Podział na Kościół grecki i Kościół łaciński” w ramach Uniwersytetu Trzeciego Wieku Politechniki Warszawskiej.

1.6. Dorobek organizacyjny i dydaktyczny

Od 2014 r. ks. dr Marek Blaza jest członkiem kolegium redakcyjnego kwartalnika „Studia Bobolanum”. Od 2005 r. należy do Komisji Bizantynologicznej Polskiego Towarzystwa Historycznego (wcześniej Polskiej Akademii Nauk). Jest także, od 2015 r., członkiem Warszawskiego Towarzystwa Teologicznego.

W ramach uczelni pełni funkcję kierownika do spraw studiów stacjonarnych PWTW, Sekcja św. Andrzeja Boboli, Collegium Bobolanum (od 2007 r. – nadal). Oznacza to w praktyce opiekę nad wszystkimi studentami studiów stacjonarnych politologii, pedagogiki religijnej i teologii w PWTW, Sekcja św. Andrzeja Boboli Collegium Bobolanum. W ramach tej samej uczelni przewodniczy Komisji Stypendialnej (od 2007 r. – nadal).

W ramach działalności dydaktycznej Habilitant prowadzi zajęcia kursoryczne z następujących przedmiotów:

– Sakramentologia ogólna (PWTW, Sekcja św. Andrzeja Boboli, Collegium Bobolanum) (2007 – nadal);

- Sakramentologia szczegółowa: chrzest, bierzmowanie, pokuta, namaszczenie chorych, sakrament święceń, małżeństwo (PWTW, Sekcja św. Andrzeja Boboli, Collegium Bobolanum) (2007 – nadal);
- Sakramentologia ogólna oraz szczegółowa: chrzest, bierzmowanie, pokuta, namaszczenie chorych, sakrament święceń, małżeństwo (Wyższe Seminarium Duchowne Towarzystwa Chrystusowego dla Polonii Zagranicznej w Poznaniu) (2009 – nadal);
- Sakramentologia szczegółowa: chrzest, bierzmowanie, Eucharystia, pokuta, namaszczenie chorych, sakrament święceń (Kolegium Filozoficzno-Teologiczne Polskiej Prowincji Dominikanów) (2012 – nadal);
- Teologia ekumeniczna (PWTW, Sekcja św. Andrzeja Boboli, Collegium Bobolanum) (2002 – nadal);
- Konfesje chrześcijaństwa zachodniego (Wydział Filozoficzno-Teologiczny Ukraińskiego Uniwersytetu Katolickiego we Lwowie [do 2002 roku: Lwowska Akademia Teologiczna]; greckokatolickie Seminarium Duchowne pw. Ducha Świętego we Lwowie - Ukraina) (2001 – nadal);
- Ritus – ćwiczenia przygotowujące do sprawowania czynności liturgicznych w zwyczajnej formie rytu rzymskiego dla kandydatów do święceń prezbiteratu (PWTW, Sekcja św. Andrzeja Boboli, Collegium Bobolanum) (2015 – nadal);
- Filozofia współczesnej kultury chrześcijaństwa (Studium Europy Wschodniej Uniwersytetu Warszawskiego) (2007-2012);
- Eschatologia (PWTW, Sekcja św. Andrzeja Boboli, Collegium Bobolanum) (2012);
- Eklezjologia i sakramentologia – wykład dla studentów Wydziału Pedagogiki (Wyższa Szkoła Filozoficzno-Pedagogiczna „Ignatianum” w Krakowie; obecnie: Akademia Ignatianum w Krakowie) (2004-2005).

Istotnym elementem dorobku dydaktycznego ks. dra Marka Błazy SJ są prowadzone przez niego wykłady monograficzne w ośrodkach krajowych oraz w Ukraińskim Uniwersytecie Katolickim we Lwowie:

- *Kościół w stanie epiklezy* – rozwój teologii epiklezy w świetle bizantyjskiej i rzymskiej tradycji liturgicznej – seminarium naukowe na studiach doktoranckich (PWTW);
- *Rozwój teologii epiklezy do czasów Soboru Florenckiego* (Wydział Filozoficzno-Teologiczny Ukraińskiego Uniwersytetu Katolickiego we Lwowie - Ukraina);
- *Analiza wybranych tekstów o charakterze ekumenicznym II Soboru Watykańskiego* (Konstytucja dogmatyczna o Kościele *Lumen gentium*, Dekret o ekumenizmie *Unitatis*

redintegratio) – seminarium naukowe (PWTW, Sekcja św. Andrzeja Boboli, Collegium Bobolanum);

– Msza rzymska – jej geneza, rozwój i struktura (Wydział Filozoficzno-Teologiczny Ukraińskiego Uniwersytetu Katolickiego we Lwowie - Ukraina);

– Analiza tekstów Wielkiego Tygodnia w bizantyjskiej tradycji liturgicznej – seminarium naukowe na studiach doktoranckich (PWTW);

– Różne oblicza tradycjonalizmu (PWTW, Sekcja św. Andrzeja Boboli, Collegium Bobolanum; Wydział Filozoficzno-Teologiczny Ukraińskiego Uniwersytetu Katolickiego we Lwowie - Ukraina);

– Rola i znaczenie instytucji patriarchatu w Kościołach wschodnich i Kościele rzymskokatolickim (PWTW, Sekcja św. Andrzeja Boboli, Collegium Bobolanum; Wydział Filozoficzno-Teologiczny Ukraińskiego Uniwersytetu Katolickiego we Lwowie - Ukraina);

– Chrześcijaństwo wobec współczesnych prób zmiany definicji małżeństwa w chrześcijaństwie – wykład na studiach doktoranckich (PWTW);

– *Teologia apofatyczna wschodnich Ojców Kościoła* – seminarium naukowe na Wydziale Filozofii Wyższej Szkoły Filozoficzno-Pedagogicznej Ignatianum w Krakowie (obecnie: Akademia Ignatianum w Krakowie).

Istotny element naukowo-dydaktycznego dorobku ks. dra Marka Błazy SJ wiąże się z jego naukową opieką nad studentami. Jest on promotorem 46 prac magisterskich (zob. Załącznik nr 4, p. J, ust. 2), ko-promotorem 1 pracy magisterskiej (zob. Załącznik nr 4, p. J, ust. 3) oraz recenzentem 14 prac magisterskich (zob. Załącznik nr 4, p. J, ust. 4).

2. Prezentacja i ocena głównego osiągnięcia naukowego/rozprawy habilitacyjnej

Szczególne miejsce w naukowo-publikatorskim dorobku Habilitanta jest wskazane przez niego główne osiągnięcie naukowe. Ks. dr Marek Błaza SJ za takie uznał swoją rozprawę pt. *Kościół w stanie epiklezy*, wyd. Wydawnictwo WAM, Kraków 2018, ss. 694. Stanowi ona podsumowanie i zwieńczenie jego wieloletnich badań naukowych. Ma strukturę sześciu rozdziałów. Zasadnicza część merytoryczna rozprawy została poprzedzona „Spisem treści” w języku polskim (s. 5-10) i w języku angielskim (s. 11-16), „Wykazem skrótów” (s. 17-23) oraz „Wstępem” (s. 25-35).

W pierwszym rozdziale rozprawy (s. 37-115) Habilitant opisał biblijne podstawy dla teologii epiklezy. Zarówno w Septuagintcie, jak i w Biblii hebrajskiej (zob. p. 1.1., s. 38-58) odkrył liczne teksty epikletyczne. Ich początki wiąże z liturgią i z kultem prawdziwego Boga Jahwe oraz z zapowiedzią posłania Ducha, która wypełni się w Nowym Przymierzu. Przeanalizował

więc również teksty Nowego Testamentu (zob. p. 1.2., s. 58-113) dochodząc do wniosku, że epikleza jest w nich znacznie bardziej wyrazista niż w Starym Testamencie. Kościół, jako Nowy Izrael, przyzywa Jezusa jako swego Pana, czego skutkiem jest wylanie Ducha. A więc to, co zostało zapowiedziane w Starym Testamencie, wypełniło się w dniu Pięćdziesiątnicy. Habilitant dochodzi do słusznego wniosku, że w świetle tekstów biblijnych „pra-epikleza (Rdz 4,26b) pojawia się już po grzechu prarodziców skierowanym przeciw Bogu i grzechu Kaina skierowanym przeciw bliźniemu (anty-epikleza). Z jednej strony owa pra-epikleza zwana też epiklezą ontologiczną, epiklezą serca lub epiklezą egzystencjalną jawi się jako najbardziej pierwotna i związana jest z początkiem zwracania się człowieka do Boga, z kultem. Z drugiej strony stanowi ona również początek epiklezy onomastycznej, czyli przywoływania imienia Bożego. Epikleza onomastyczna zajmuje już poczesne miejsce w Starym Testamencie, ale jeszcze większego znaczenia nabiera w Nowym, gdyż staje się wzywaniem Jezusa, Syna Bożego” (s. 113-114).

W drugim rozdziale rozprawy (s. 117-218) jej Autor opisał procesy kształtowania się teologii epiklezy w okresie patrystycznym (II-VIII w.). Stwierdził, że obszerność i różnorodność świadectw patrystycznych na temat epiklezy stanowi dowód na to, że nie jest ona jakąś późniejszą, akcydentalną czy liturgiczną tradycją kościelną. Ojcowie Kościoła, odwołując się do źródeł biblijnych pokazują, że epikleza, choć przybiera różne formy i używana jest w rozmaitych okolicznościach, ma swoje zakorzenienie w najstarszej Tradycji Kościoła (zob. s. 213). Epikletyczny charakter ma nie tylko anafora eucharystyczna, ale cała Eucharystia. Epikleza pojawia się także poza Eucharystią, np. w liturgii inicjacji chrześcijańskiej. Na Zachodzie istniała w czasach patrystycznych epikleza pneumatologiczna poza Eucharystią, choć nigdy wprost tak nie była ona tam nazywana, np. przy święceniach diakonatu i prezbiteratu. Świadectwa patrystyczne wskazują na fakt, że Ojcowie Kościoła nie mieli intencji wyszczególniania jakiegoś konkretnego fragmentu anafory i traktowania go jako jedyne istotnego momentu dokonującego przemiany chleba i wina w Ciało i Krew Chrystusa. Jednak od IV/V w. Zachód zaczął podkreślać znaczenie słów ustanowienia w modlitwie eucharystycznej, a Wschód epiklezę, nie negując jednak konieczności słów ustanowienia.

Trzeci rozdział rozprawy (s. 219-322) to analizy związane z genezą doktrynalnego sporu o epiklezę. Habilitant postawił tezę, że doktrynalnych początków tegoż sporu między bizantyjskim Wschodem a łacińskim Zachodem należy doszukiwać się zwłaszcza w dwóch kwestiach: umiejscowienia epiklezy konsekuracyjnej w modlitwie eucharystycznej (zob. p. 3.1., s. 221-271) oraz próby dokładnego określania momentu konsekracji przez

średniowiecznych teologów wschodnich i zachodnich (zob. p. 3.2., s. 271-322). Zauważył, że istotnym punktem zwrotnym w teologii epiklezy stało się stanowisko Tomasza z Akwinu (na Zachodzie), a na Wschodzie Mikołaja Kabasilasa (zob. p. 3.2.3., s. 284-308). Nauczanie Mikołaja Kabasilasa stanowi reakcję na wcześniejsze ujęcia Tomasza z Akwinu, który uznał jedynie słowa ustanowienia za substancjalne przy konsekracji eucharystycznej. Na końcu trzeciego rozdziału Habilitant zaprezentował dwa polskie tłumaczenia modlitwy *Supplices te rogamus* z Kanonu Rzymskiego, gdzie spotyka się wyraźne wzmianki o Duchu Świętym. Habilitant doszedł do przekonania, że trudno byłoby w zaprezentowanych tłumaczeniach doszukać się pneumatologicznej epiklezy konsekracyjnej. Jego zdaniem, modlitwa ta powinna być traktowana jako pneumatologiczna epikleza komunijna. Jej skutkiem ma być napełnienie łaską Ducha Świętego tych, którzy przyjmują Ciało i Krew Chrystusa.

W czwartym rozdziale recenzowanej rozprawy (s. 323-415) jej Autor zaprezentował istotne nurty teologiczne w interpretacji epiklezy dominujące w czasach od Soboru Ferraro-Florenckiego do Soboru Watykańskiego II. Były one nacechowane ekskluzywizmem w podejściu do epiklezy i to zarówno w teologii, jak i w liturgii. Czasem wzajemnie się wykluczały. Najbardziej skrajne stanowiska na Soborze Ferraro-Florenckim prezentowali kard. Juan de Torquemada i metropolita Efezu Marek Eugenik. Pierwszy z nich stał na stanowisku skrajnego werbinstylucjonizmu, odrzucając jakąkolwiek znaczącą rolę epiklezy w przemianie darów eucharystycznych, ograniczając znaczenie tej modlitwy jedynie do owocności Komunii św. dla przyjmujących ją. Drugi natomiast prezentował stanowisko skrajnego epiklezyzmu, traktując słowa ustanowienia jedynie jako komemoratywne opowiadanie. Kompromisowe stanowisko zaprezentował Bessarion, późniejszy kardynał i metropolita kijowski Izydora. Habilitant w szczegółowy sposób prześledził zasadnicze osie ówczesnych sporów i debat związane z epiklezą. Doszedł do przekonania, że opinie teologiczne na temat epiklezy dominujące w omawianym okresie w obydwu tradycjach: wschodniej i zachodniej, stanowią dowód na to, że starano się na wiele sposobów przełamać impas w sprawie, co też w późniejszym czasie doprowadziło do wypracowania nowej, bardziej otwartej myśli teologicznej na temat epiklezy, wolnej od tradycyjnych uprzedzeń.

Piąty rozdział rozprawy (s. 417-520) został poświęcony epiklezie w teologii i w liturgii od czasu Soboru Watykańskiego II. Habilitant przedstawił istotne stanowiska w tej materii funkcjonujące zarówno w Kościele katolickim (zob. p. 5.1., s. 418-474), jak i w Kościołach prawosławnych (zob. p. 5.2., s. 474-487). Zaprezentował istotne nurty teologii epiklezy zawarte w dokumentach dialogów ekumenicznych z udziałem Kościoła katolickiego i Kościołów prawosławnych (zob. p. 5.3., s. 487-511).

Szósty, ostatni rozdział recenzowanej rozprawy (s. 521-630) ma charakter przyszłościowy. Habilitant podjął w nim poszukiwanie nowych dróg interpretacji teologii epiklezy w świetle bizantyjskiej i rzymskiej tradycji liturgicznej. W rozdziale tym w sposób syntetyczny przedstawił najważniejsze wnioski i postulaty na przyszłość dotyczące rozwoju teologii epiklezy. Rozdział szósty rozprawy podzielony został na cztery części. W pierwszej z nich (zob. p. 6.1., s. 522-543) podjęty został ponownie temat epiklezy ontologicznej, zwanej też epiklezą serca, w której wyróżniono pra-epiklezę Rdz 4,26b (*epiclesis ab Enos*) (zob. p. 6.1.1., s. 523-532) i epiklezę eschatologiczną (zob. p. 6.1.2., s. 532-543). W drugiej (zob. p. 6.2., s. 543-555) Habilitant zajął się kwestią współzależności epiklezy i Ducha Świętego. Trzecia część (zob. p. 6.3., s. 555-585) szóstego rozdziału zatytułowana została: *Epikleza a słowa konsekracji*. Kończy się ona następującą konkluzją: przeciwstawianie sobie słów ustanowienia i epiklezy zdaje się być bardzo podobne do przeciwstawiania sobie Pisma Świętego i Tradycji traktowanych jako dwa źródła Objawienia. Zatem słowa ustanowienia i epikleza winny być traktowane jako równe sobie. W czwartej części ostatniego rozdziału rozprawy (zob. p. 6.4., s. 585-630) Habilitant omówił skutki epiklezy w Eucharystii, w innych sakramentach i w sakramentaliach. Po dogłębnym przestudiowaniu problemu doszedł do przekonania, że w przyszłości należałoby bardziej dokładnie prześledzić rolę i znaczenie poszczególnych epiklez w Eucharystii, a także w innych sakramentach i sakramentaliach, w egzorcyzmach, jak również w bizantyjskim Horologionie i w rzymskiej Liturgii Godzin. Ks. dr Marek Blaza SJ wysunął postulat, by w przyszłości epikleza nie była traktowana jako przedmiot sporu między tradycją bizantyjską i rzymską. Jego postulat dotyczy także konieczności komplementarnego spojrzenia na epiklezę, doceniając jej rolę i znaczenie w teologii dogmatycznej, ekumenicznej i w liturgice. Jest ona wszakże rzeczywistością dynamiczną, będącą w ciągłym rozwoju – *epiclesis semper relegenda*.

Zasadniczy tekst rozprawy podsumowany został w formie skondensowanego „Zakończenia” (s. 631-636). Rozprawę kończą: „Bibliografia” (s. 637-664), „Sumary” (s. 665-679) oraz „Indeks osób” (s. 681-694).

Zaprezentowana rozprawa habilitacyjna autorstwa ks. dra Marka Blazy SJ wpisuje się w szeroki nurt badań związanych z teologią epiklezy oraz z jej miejscem w liturgii Eucharystii i w tekstach związanych ze sprawowaniem innych sakramentów i sakramentaliów. Praca jest wynikiem wieloletnich badań Habilitanta. Śledząc jego naukową drogę łatwo zauważyć, że od jej początków w spektrum teologicznych zainteresowań ks. dra Blazy SJ znajdowały się zagadnienia związane z sakramentologią katolicką i prawosławną, a zwłaszcza z teologią Eucharystii i chrześcijańskiej inicjacji, czego wynikiem jest m.in. jego

rozprawa doktorska (*Jak wierzysz? Sakramenty inicjacji chrześcijańskiej w dialogu katolicko-prawosławnym*, Kraków 2005). Jak sam Habilitant zaznacza w swoim autoreferacie (zob. Załącznik nr 1, p. 4, ust. c), już podczas pisania dysertacji doktorskiej jego szczególną uwagę zwróciło zdanie zapisane w dokumencie pt. *Misterium Kościoła i Eucharystii w świetle tajemnicy Trójcy Świętej* (Monachium, 1982), wypracowanym w ramach dialogu katolicko-prawosławnego na forum światowym: „Kościół jest ustawicznie w stanie epiklezy” (I,5c). To ważne stwierdzenie o charakterze eklezjologiczno-pneumatologicznym stało się dla Habilitanta szczególną inspiracją dla opracowania projektu, który został zrealizowany i przedstawiony w niniejszym przewodzie habilitacyjnym jako główne osiągnięcie naukowe.

Uważna lektura recenzowanej rozprawy habilitacyjnej upoważnia mnie do stwierdzenia, że mamy tu do czynienia z opracowaniem oryginalnym, charakteryzującym się znaczącymi walorami naukowymi. Jest to dzieło wręcz monumentalne i egzemplaryczne, i to nie tylko ze względu na ilość stron, ale przede wszystkim na jego formalną i merytoryczną wartość. Za taką oceną przemawia zwłaszcza szerokość ujęć i teologiczna głębia prowadzonych analiz. Zatem, bez cienia wątpliwości, bardzo wysoko oceniam przedłożoną do recenzji rozprawę zarówno pod względem formalnym, jak i merytorycznym. Na uwagę zasługuje wręcz drobiazgowy podział opracowania na rozdziały i szczegółowe punkty. Podział ten jest oryginalny, logiczny i spójny. Każdy z rozdziałów zwieńczony jest „Podsumowaniem” w formie osobnego podpunktu. To rzadko spotykany zabieg. Uznaję go za bardzo cenny. Habilitant na bieżąco starał się formułować wnioski i oceny w stosunku do ustaleń wynikających z przeprowadzanych analiz. Na szczególną uwagę zasługuje również wielowątkowość badań prowadzonych przez habilitanta. Można tu nawet mówić o jakiejś formie interdyscyplinarności poruszanych kwestii. Idzie przecież zarówno o badania historyczne, jak i systematyczno-teologiczne, egzegetyczne, liturgiczne i ekumeniczne. To wszystko domaga się nie tylko ogromnej wiedzy i kompetencji, którymi wykazał się Habilitant, ale także bardzo dobrego warsztatu naukowego, którym dysponuje.

Jak już wcześniej wspomniałem, przedłożona do recenzji rozprawa habilitacyjna jest wynikiem wieloletnich badań jej Autora. I to widać w każdym jej calu. Jest to opracowanie ze wszech miar przemyślane i dojrzałe. W autoreferacie Habilitant wspomina o tym, że w rozprawie wykorzystał kilka swoich wcześniejszych opracowań (*O przywołaniu Ducha Świętego w Eucharystii*, „Roczniki Teologiczne KUL” t. LII, zeszyt 2, 2005, s. 71-91; *Epikleza w Eucharystii na Wschodzie i Zachodzie*, „Studia Bobolanum” 2:2005, s. 131-157; *Epikleza w wybranych anaforach liturgii wschodnich oraz jej umiejscowienie, treść i skutek w: Życie w Chrystusie według Ducha. Teologia sakramentów wtajemniczenia*

chrześcijańskiego, red. K. Porosło, Kraków 2014, s. 193-237; *Wkład o. Roberta Tafta SJ w naukę o momencie przemiany chleba i wina w Eucharystii w: Jezuiti a Východné Cirkvi: Niektoré osobistosti. Súbor študií*, Ed. Š.Marinčák, R.Nemec, Košice 2015, s. 9-29; *Питання введення контроверсійних додатків до епikleзи в анафорах св. Йоана Золотоустого та св. Василя Великого* [Kwestia wprowadzenia kontrowersyjnych dodatków do epiklezy w Anaforach św. Jana Chryzostoma i św. Bazylego Wielkiego] w: „Καλοφωνα. Науковий збірник з історії церковної монодії та гимнографії”, число 8, Видання Інституту літургійних наук Українського католицького університету та Інституту Східних Церков Баварського університету ім. Юліуса Максиміліана у Вюрцбурзі, Львів 2016, s. 15-26) (zob. Załącznik nr 1, p. 4., ust. c). Oznacza to, że mamy tu do czynienia z wyraźnie zaplanowanym procesem w realizacji projektu habilitacyjnego, który przez kilka lat był przez Habilitanta konsekwentnie wdrażany w życie. Zaskutkowało to tym, że w przedłożonej rozprawie nie odczuwa się braków wynikających często z pośpiechu w realizacji zamierzonego celu badawczego. Przypada nam, że każdy, kto na gruncie polskim będzie chciał odtąd podejmować jakikolwiek temat związany z epiklezą, będzie wręcz zobligowany do sięgnięcia po opracowanie autorstwa ks. dra Marka Błazy SJ.

Zasadniczy cel jaki sobie Habilitant wyznaczył realizując swój projekt badawczy, tzn. jak najrzetelniesze i dogłębne prześledzenie rozwoju teologii epiklezy po to, aby następnie dokonać oceny oraz wyciągnąć wnioski i przedłożyć propozycje i postulaty natury teologicznej, ekumenicznej i liturgicznej, został przez niego w pełni osiągnięty.

W realizacji swojego projektu badawczego Habilitant zastosował właściwe metody badawcze. Zostały one adekwatnie opisane we „Wstępie” (zob. s. 40). Właściwie wykorzystał źródła oraz tematyczne opracowania. Warto zauważyć jeszcze jeden istotny fakt, który świadczy o formalnej wartości recenzowanej rozprawy, a także o dojrzałości naukowego warsztatu jej Autora. Chodzi o precyzyjne wyjaśnienie we „Wstępie” rozprawy specyficznej terminologii, której autor używa w rozprawie (epiklezyzm, werbinstytucjonizm, benedykcjonizm, zob. s. 26-27). Ten metodologiczny zabieg zdecydowanie ułatwia czytelnikowi lekturę rozprawy bez zbędnego wnikania w to, co Autor, stosując ww. pojęcie, miał na myśli. Konkludując, stwierdzam że rozprawa autorstwa ks. dra Marka Błazy SJ cechuje się wysokimi walorami naukowymi i jako podstawowe osiągnięcie naukowe w postępowaniu habilitacyjnym zasługuje na zdecydowanie pozytywną ocenę.

3. Wniosek końcowy

Dorobek pisarski ks. dra Marka Blazy SJ, na czele z jego głównym osiągnięciem naukowym jakim jest przedstawiona do recenzji rozprawa habilitacyjna, posiada bardzo wysokie walory naukowe. Jest oryginalny i naukowo dojrzały. Zarówno pod względem ilościowym, jak i jakościowym spełnia wszystkie kryteria związane z możliwością ubiegania się o stopień doktora habilitowanego. Zarówno przedstawiony do recenzji dorobek naukowy Habilitanta, jak i jego osiągnięcia na polu dydaktycznym i organizacyjnym potwierdzają wcześniej wyrażone przeze mnie przekonanie co do wysokiej oceny jego naukowych kompetencji i umiejętności. Choć wprost nie uczestniczył w międzynarodowych projektach badawczych, ma spore międzynarodowe doświadczenie, wynikające choćby ze współpracy z Ukraińskim Uniwersytetem Katolickim we Lwowie. Uczestniczył także w roli eksperta w IV Sesji Zgromadzenia Patriarchalnego Ukraińskiego Kościoła Greckokatolickiego w Kijowie w 2007 r. Konkludując stwierdzam, że zarówno dotychczasowy dorobek naukowy ks. dra Marka Blazy SJ, jak i przedstawiona do recenzji rozprawa oraz jego dorobek ekspercki, organizacyjny i dydaktyczny świadczą o naukowej dojrzałości i solidnym przygotowaniu Habilitanta do samodzielnej pracy naukowej. Uważam, że całość dorobku wraz z podstawowym osiągnięciem, jakim jest rozprawa habilitacyjna odpowiada wymogom stawianym tego typu przewodom, co daje uzasadnione podstawy do kontynuowania przewodu habilitacyjnego ks. dra Marka Blaza SJ, by w konsekwencji tego postępowania mógł otrzymać naukowy stopień doktora habilitowanego w zakresie nauk teologicznych.

Opole, dnia 7 listopada 2018 r.

ks. prof. zw. dr hab. Zygfryd Glaeser
dyrektor Instytutu Ekumenizmu i Badań nad Integracją WT UO
kierownik Katedry Teologii Kościołów Wschodnich